

A „Demetra-művelet” során előkerült illegális görög és római műtárgyak

5

SÍRRABLÁS

Rédei Judit

DISZKRÉTEEN

A műkincs-kereskedelem sötét oldala

A műkincsek csempészei mindig megtalálják az utat, ha kerülővel is, amelynek végén a legalitás közelségébe kerülnek az eltulajdonított régiségek. A szakma egyre szorosabban kapcsolódik a pénzmosáshoz és az adóelkerüléshez. Luxus, nyugalom és bizalom – ez jellemzi a közeget, ahol diszkrét eleganciával folyik az antik tárgyak kereskedelme, nem mindig legálisan. London, Berlin vagy éppen Genf kiváló infrastruktúrát kínál ezekhez az ügyletekhez. Nagy összegek forognak, és talán nem véletlenül, ebben az üzletágban a készpénz az úr. Az illegális műkereskedelem értékét elemzők évi 6 milliárd dollárra teszik.

A „Demetra-művelet” során előkerült illegális görög és római műtárgyak

MEGTALÁLJÁK A KÜLÖN UTAKAT

2018. július elején összesen negyvenmillió euró értékű archeológiai leletet foglaltak le egy Europol (Európai Rendőrségi Hivatal) által irányított rendőrségi akció során. Az Olaszországra, Nagy Britanniára, Spanyolországra és Németországra koncentráló *Operation Demetra* („Demetra-művelet”) keretében 25.000 illegális, olasz és görög eredetű műtárgyra bukkantak, mintegy 40 lakásban. A 250 fős nemzetközi nyomozó csapat négyesztendős munkája egy olyan bűnbanda tevékenységére derített fényt, amelynek tagjai a fehérgalléros bűnözők legfelsőbb köreihez tartoznak. Fosztogatásból származó antik tárgyak kerültek közreműködésükkel neves európai gyűjtők, valamint tekintélyes múzeumok birtokába. A hatóságok feltételezése szerint több évtizede módszeresen fosztogatták két szicíliai település, Caltanissetta és Agrigento ókori kincseit. A csempészbanda kulcsemberei Barcelonától Londonig koordinálták a hálózatot. A letartóztatottak között van egy londoni díler, a 64 esztendős, magyar származású, Svájcban élő Thomas William Veres, aki a hálózat egyik fő irányítója volt. 2017-ben Verest már átmenetileg őrizetbe vette a spanyol rendőrség, feltételezve, hogy tu-

catnyi lopott antik tárgy van a birtokában. De múltja sem maku-
látlan, 1995-ben 10 hónap
felfüggesztett börtön-
büntetést
kapott,
mivel

Berlin kulturális látnivalói között az útikalauzok elsőként említik Nefertiti mellszobrát, amelyet

a Neues Museum őriz – megszakításokkal – immár közel 100 esztendeje. Egyiptom gyakorlatilag ugyanennyi ideje próbálja visszaszerezni a műalkotást, sikertelenül. Jogi csúrés-csavarásban, kibúvók keresésében a németek sem maradnak le más

országoktól. Igaztalan érvektől sem riadnak vissza, így például Hermann Parzinger, a német kulturális alapítvány, a Stiftung Preußischer Kulturbesitz elnöke tavaly azt állította, hogy Egyiptom soha nem kérte a Nefertiti-szobor visszaszolgáltatását. A mellszoborra 1912-ben Tell el-Amarnában talált rá a német archeológus, Ludwig Borchardt vezette csoport, vélhetően a szobrász, Thotmesz műhelyében. 1913-ban a francia főhatóságtól engedélyt kapott, hogy Berlinbe vigye a szobrot tanulmányozás céljából. A szobor 1920-ban lett a Neues Museum tulajdona. A II. világháború alatt előbb a Porosz Állami Bank pincéjébe menekítették, majd 1945 tavaszán egy tübingiai sóbányában rejtették el, ahol az amerikaiak találták rá. 1956-ban visszakerült a keleti fennhatóság alatt álló Neues Museumba. Egyiptom azonban már 1925-ben visszakérte a Kr. e. 14. századi, Ehnaton fáraó csodaszép feleségét megörökítő alkotást a németektől. Az utóbbi tíz évben Kairó többször újra próbálkozott, különösen Záhi Havássz volt aktív, aki előbb az egyiptomi kulturális örökséget felügyelő intézmény vezetőjeként lépett fel, ám kérelme a németek szerint csak „formális” volt, nem volt rajta minisztériumi aláírás. Később Havássz, immár miniszteri rangban is megismételte a kérést, akkor a németek az egyiptomi elnök aláírását hiányolták. Kairónak még kölcsönbe sem adták oda 2012-ben a szobrot, azzal érvelve, hogy a törékeny alkotás nem bírná ki a szállítást; így az változatlanul a berlini kulturális élet egyik ikonja.

tán kiderült, hogy egy Kr. e. 4. századi, 1,2 millió dollár értékű, illegálisan Amerikába került arany dísz tárgy útját egyengette. A banda egyébként nem elégedett meg a csempészáru egyszerű értékesítésével, egyes tárgyakról másolatot készítettek, majd a hamisítványokat eredetként dobták piacra. Az eddigi ismereteink szerint a tárgyak javát első lépésben Münchenbe szállították, itt hamis eredetpapírokkal tisztára mosták, és helyi aukciókon értékesítve legalizálták a leleteket. Két eddig meg nem nevezett aukciósház ellen is vizsgálatot indítottak.

Ahogy már több évszázada, úgy ma is Olaszország és Görögország a kincsrablók kedvenc terepe. Utóbbi országban a gazdasági válság külön lendületet adott a „szakmának”, amely egyre szorosabban kapcsolódik a pénzmosáshoz és az adóelkerüléshez. Az archeológiai lelőhelyekre többnyire pénzügyi kényszerből el látogató kékgalléros bűnözők gyorsan találnak vevőt az eltulajdonított régiségekre. Az antik tárgyak ugyanis biztos befektetést kínálnak, értékük nem függ az alkotó ázsziójának változásától, s a műtárgypiacon is működő spekulációs mozgásoktól. A szereplők megőrizhetik anonimitásukat, kidolgozott technikák, különböző alapok, pénzügyi intézmények állnak rendelkezésükre, annak érdekében, hogy az illegális forgalomba került tárgyak és a finanszírozás nyomai eltűnjenek. Az UNESCO hiába mutatkozik jó tanulónak a jogi szabályozás terén,

a gyakorlatban nem sok eszköze van az illegális ügyletek megakadályozására. A csempészek mindig megtalálják az utat, ha kerülővel is, amelynek végén a legalitás közelségébe kerülnek az eltulajdonított régiségek. Képzett régiségkereskedők, muzeológusok sietnek a segítségükre, akiknek a neve, a látszólag kifogástalan renomé ellenére is, ismételten fel-fel bukkann az illegális ügyletek krónikáiban.

NEM SOKAT KÉRDEZNEK

Az utóbbi évek nagy port felvert ügyeiben olyan személyek voltak érintettek, mint Marion True, a Los Angeles-i Getty Museum kurátora, a neves olasz gyűjtő, Giacomo Medici, vagy Christoph Leon és Robert Hecht, Svájcban működő régiségkereskedők, valamint a londoni Robin Symes. A világ tekintélyes múzeumai, így például a Getty, kétes haszonélvezői voltak tevékenységüknek. De a bostoni Museum of Fine Arts gyűjteményébe is több olyan illegálisan kiásott antik tárgy került, amely átmenetileg Giacomo Medici vagy Robert Hecht raktárában volt. Robin Symes, épp a napokban, egy Kr. e. 8. századi görög bronz lóábrázolás körül zajló vita kapcsán került reflektorfénybe. A Sotheby's aukciósház idén májusban Howard és Saretta Barnett kollekciójának árveréséről az utolsó pillanatban visszavonta a „Megtestesült szépség” című tételt, amelynek becsértékét 150–250.000 dollár közé tették. Az aukció előtt néhány nappal a görög kulturális minisztériumtól kapott levél ugyanis arról informálta az aukciós házat, hogy a bronzszobor illegális úton kerülhetett a tulajdonosokhoz, és hogy arra Görögország jogot formál. A Barnett házaspárnak 1973-ban

15.000 fontért még Robin Symes adta el a tárgyat, amelyet a papírok szerint 1967-ben a svájci Münzen und Medaillen árverésén vásárolt. A dolog pikantériája, hogy három évtizeddel később a Getty-botrány kapcsán Marion True mellett Symest és partnerét, Christos Michaelidest is bíróság elé citálták, miután kiderült, lopott antik tárgyakkal kereskedő nemzetközi hálózat tagjai voltak.

Nefertitit mellszobra
(Neues Museum, Berlin)

A tranzitút tehát gyakran Svájcban keresztül vezet, a helyi műkereskedők készségesek, és széleskörű kapcsolatokkal rendelkeznek. A *Les Nouvelles de L'Archéologie* című szakfolyóirat közelmúltbeli írása szerint az alpesi ország számos vámmentes „szabadkikötője”, azaz raktára professzionálisan szolgálja ki a tilosban járókat, és mindehhez csak hab a tortán, hogy a világ legfontosabb bankjainak hazájában változatlanul virágzik a készpénzfizetés, amelynek előnyei nem szorulnak magyarázatra az olyan üzletekben, ahol az érintettek nem kívánják a nyilvánosságot és a hatóságok figyelmét. Kálvin országában nincs felső határa a készpénzfizetésnek, bőrröndnyi bankjeggyel el lehet indulni házat (vagy akár műtárgyat is) vásárolni. Genf, Zürich, Bazel verseng a piacon, készségesen raktároznak, szállítanak, közvetítenek, eladnak, restaurálnak, ha kell, s persze rejtegetnek becses tárgyakat. A genfi piacvezető műtárgyszállítási és -raktározási társaság, az 1859 óta működő Natural Le Coultre (NLC), illetve a vámszabad raktár, a Ports Francs de Genève, amelynek résztulajdonosa a Canton de Genève, azaz maga Genf kanton, tökéletes infrastruktúrával áll a műtárgyaik sorsát rájuk bízó gyűjtők rendelkezésére, akiktől nem sokat kérdeznek. Egyelőre a virágzó üzletmenetnek az sem ártott sokat, hogy az NLC-tulajdonos Yves Bouvier tavaly eladni kényszerült a szállítóvállalatot, miután 2015 óta hatósági vizsgálatok folynak ellene, csalás és pénzmosás miatt. Egyébként az ő kezén is megfordult a közelmúltban árverési világrekordot hozó egyik Da Vinci-festmény is, de ez már egy külön történet.

Kongóból, Nigériából is tömegével utaznak messzi földre az afrikai kultikus emlékek. A vámosság, katonák, hivatalnokok megkenése kézenfekvő gyakorlat, diplomata-bőrröndöket is meg lehet velük tölteni, és a régiségekre éhes múzeumok képviselőivel sem bonyolult a megegyezés. A nyilvános aukciókon sora döntik a rekordokat az afrikai tárgyak. Egy-egy különlegesebb darabért milliókat adnak a gyűjtők, az internet pedig kiváló eszköz a potenciális fogyasztók felkutatására. A vállalkozó felteszi néhány nok szobrocska (a nok nevű nép által készített terrakotta szobor) képét, ha van rá érdeklődő, egyszerűen elsétál a lelőhelyre, majd az online rendelésre begyűjtött darabot annak rendje és módja szerint utánvétellel eljuttatja a címre.

PROVENANCE VAGY PROVENIENCE?

Roppant nehéz megmondani, hogy egy piacra került antik tárgy görög, olasz, bolgár vagy éppen török földről származik-e – figyelmeztet Neil Brodie a Glasgow-i Egyetem igazságügyi szakértője. Marc-André Haldimann, a svájci vámhatóság régész szakértője ugyancsak az ilyen tárgyak identifikálási nehézségeiről számolt be. A Görögországban vagy Itáliában talált tárgyak esetében meg kell különböztetni a helyet, ahol az alkotás készült, attól a helytől, ahol végül is rátaláltak, és ez lehet görög, olasz vagy akár libanoni lelőhely is. Az aukciósházak katalógusaikban sokszor nagyvonalúak, a „Görögországban alkotott” vagy a „görög eredetű” tárgyakat egy kalap alá véve. Martin Wilson, a Christie's jogi igazgatója arról beszél, hogy miközben a társaság londoni forgalmának ötödét a görög antik tárgyak teszik ki, nincs tisztázva, hogy a szakértők mit is értenek pontosan a „görög archeológiai tárgy” alatt. A katalógusokban használt *terminus technicus* inkább a marketinget, a vevők érdeklődésének felkeltését, semmint a tudományos definíciót szolgálja.

Provenance vagy *provenience*, azaz az „eredet” vagy a „felbukkanás” közelíti meg hitelesebben a lelet identitását?

Napjaink gyakorlatában az utóbbi, azaz a *provenience* meghatározás egyre divatosabb. Az ugyanis mostani

megközelítésben arra is utal, hogy a nyilvános piacra kerülést megelőzően kinek a tulajdonában volt a tárgy. Azaz korántsem arra, hogy mely állam földjéből került ki, sokkal inkább arra, hogy mely államban legalizálódott. Az utat pedig „jótékony” homály fedi.

Sophia Schliemann a „Priamosz-kincsekben” pompázza

Priamosz, avagy Trója kincsének újkori hányattatása 1870 táján kezdődött, amikor egy tíz nyelvet beszélő, autodidakta archeológus, a német Heinrich Schliemann a törökországi Hissarlik-dombon végzett ásatásokat. Szemtanúja nem volt Schliemann kutatásainak, az általa feltárt kincs azonnal megkezdte illegális vándorútját. Schliemann és görög felesége előbb Athénba csempészte a becses darabokat – hogy szám szerint mennyit, arról megoszlott a kutatók véleménye: 150-től 12 ezerig sokféle szám hangzott el. Az viszont tény, hogy 1880-ban a kutató Berlinnek ajánlotta a leletet, vagy annak legalább egy részét. A II. világháború után a kincsek hollétét mintegy fél évszázadig homály fedte. A némaságot az *Art News*nak nyilatkozó két orosz muzeológus törte meg 1991 áprilisában. A részletek csak 1993-ban derültek ki, amikor az orosz hatóságok elismerték, Priamosz kincse 1945-ben repülőn érkezett Moszkvába Németországból. Moszkva álláspontja egyértelmű, eszerint a tárgyak az orosz nemzeti vagyon részei, amúgy pedig visszaszolgáltatásuk nem lehetséges, hiszen azokra nemcsak Németország, hanem Törökország, sőt Görögország is jogot formálhat.

Egy illegális úton előkerült ókori görög bronz lóábrázolás Howard és Saretta Barnet gyűjteményéből